

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Навчально-науковий інститут економіки і управління
Кафедра міжнародної економіки

УДК 339.564:664

«До захисту в ЕК»

«До захисту допущено»

Директор інституту

Завідувач кафедри

_____ Олег ШЕРЕМЕТ

_____ Світлана ГУТКЕВИЧ

«__» _____ 2022 р.

«__» _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ
ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА

за освітньо-професійною програмою «Міжнародна
економіка» зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні
відносини»

на тему: «Експортна діяльність підприємств харчової промисловості»

Виконав здобувач 4 курсу, групи МЕ 4-6

Симончук Олександра
Олександрівна

Керівник к.е.н., доц.
Рецензент

_____ Музиченко Ганна Георгіївна

Я як здобувач(ка) Національного університету харчових технологій розумію і підтримую політику університету з академічної доброчесності. Я не надавав(-ла) і не одержував(-ла) незарядженої допомоги під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Здобувач _____

Київ – 2022 р

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут економіки і управління
Кафедра міжнародної економіки

Кафедра міжнародної економіки
Освітній ступінь - бакалавр
Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
Освітньо-професійна програма «Міжнародна економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

«__» _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА

Симончук Олександри Олександрівни
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Експортна діяльність підприємств харчової промисловості».
Керівник роботи: Музиченко Ганна Георгіївна, к.е.н., доц.
Тема затверджена наказом 80-кс по інституту від 31.01.2022 року
2. Строк подання студентом роботи: 10.06.2022
3. Інформаційна база наукова література роботи: правові акти, законодавча база України, накази Міністерства економіки України, навчальні підручники; наукові статті, монографії, данні Держстату України, електронні ресурси.
4. Зміст основних положень роботи складається з розгляду теоретичних основ експортної діяльності підприємств харчової промисловості та аналізу напрямків розвитку експортної діяльності підприємств харчової промисловості України.
5. Дата видачі завдання: 01.09.2022
6. Календарний план виконання дипломної роботи

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ РОБОТИ

Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
Підготовка I-го розділу	24.02.2022	виконано
Підготовка II-го розділу	18.04.2022	виконано
Завершення написання роботи	27-29.04.2022	виконано
Передзахист кваліфікаційних робіт	16-17.05.2022	виконано
Здача готової роботи	10.06.2022	виконано

Здобувач _____ Симончук О.О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник _____ Музиченко Г.Г.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

до кваліфікаційної роботи бакалавра на тему: «Експортна діяльність підприємств харчової промисловості»

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота містить 5 таблиць, 8 рисунків, кількість використаних джерел – 60, 1 додаток, кількість сторінок роботи - 65.

Ключові слова: експорт, експортна діяльність, харчова промисловість, підприємства харчової промисловості, діяльність підприємств, види експортних операцій.

Мета і завдання роботи. Метою бакалаврської роботи є аналіз експортної діяльності підприємств харчової промисловості.

Основні завдання кваліфікаційної роботи:

- визначено економічну сутність експортної діяльності підприємств;
- розкрито об'єкти та суб'єкти підприємств харчової промисловості;
- охарактеризовано види експортних операцій та порядок їх здійснення;
- проаналізовано структуру експорту продукції харчової промисловості України;
- визначено роль міжнародних організацій у забезпеченні зовнішньоекономічної діяльності;
- розкрито тенденції подальшого розвитку експортної діяльності підприємств харчової промисловості.

Предметом роботи є розвиток експортної діяльності підприємств харчової промисловості.

Об'єкт роботи - підприємства харчової промисловості.

Методи аналізу. При проведенні аналізу експортної діяльності підприємств харчової промисловості було використано абстрактно-логічний, порівняльний, табличний методи, логічний та системний аналіз.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	5
1.1 Економічна сутність експортної діяльності підприємства	5
1.2 Об'єкти та суб'єкти підприємств харчової промисловості	11
1.3 Види експортних операцій та порядок їх здійснення	20
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2 НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ	27
2.1 Аналіз структури експорту продукції харчової промисловості України	27
2.2 Роль міжнародних організацій у забезпеченні зовнішньоекономічної діяльності підприємств	41
2.3 Тенденції подальшого розвитку експортної діяльності підприємств харчової промисловості	44
Висновки до розділу 2	49
ВИСНОВКИ	52
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

Актуальність теми. Зміцнення приступності України на світовому ринку зумовлює необхідність розширення експортного потенціалу вітчизняних підприємств. Одним з важливих напрямів розвитку зовнішньоекономічних можливостей національної економіки є експортний потенціал харчової промисловості України. Харчова промисловість України спроможна не лише забезпечити потреби внутрішнього ринку в продовольчих товарах, але й сформувати потужний експортний потенціал держави. Тому питання подальшого розширення експортних можливостей та розвитку експортного потенціалу харчової промисловості України є актуальною.

Експортна діяльність є суттєвим фактором ефективного розвитку підприємств харчової промисловості. Здійснення експортних операцій стає важливою передумовою для розширення ринків збуту товарів, збільшення обсягу виробництва та поліпшення якості продукції, що створює, в свою чергу, сприятливі умови для зміцнення конкурентної позиції компанії на зовнішньому ринку. Розвиток експортного потенціалу відіграє стратегічну роль у вдосконаленні діяльності підприємств і стає інструментом активізації наявних і потенційних конкурентних переваг.

Зовнішня торгівля привертає значну увагу провідних науковців та аналітиків. Питанням розвитку експортної діяльності підприємств харчової промисловості присвячені роботи: Гуткевич С.О., Охота В.І., Міненко М.В., Ортинський В.Л., Семенов Г.А.

Мета дипломної роботи – провести аналіз експортної діяльності підприємств харчової промисловості.

Завдання, які поставлені та вирішені для досягнення мети роботи:

- визначено економічну сутність експортної діяльності підприємств;
- розкрито об'єкти та суб'єкти підприємств харчової промисловості;

- охарактеризовано види експортних операцій та порядок їх здійснення;
- проаналізовано структуру експорту продукції харчової промисловості України;

- визначено роль міжнародних організацій у забезпеченні зовнішньоекономічної діяльності;

- розкрито тенденції подальшого розвитку експортної діяльності підприємств харчової промисловості.

Об'єкт – підприємства харчової промисловості.

Предмет – розвиток експортної діяльності підприємств харчової промисловості.

Методи аналізу: абстрактно-логічний, порівняльний, коефіцієнтний, табличний методи, логічний та системний аналіз.

Інформаційна база: правові акти, законодавча база України, накази міністерства України, навчальні підручники; наукові статті, монографії, данні Держстату України, електронні ресурси.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Перший розділ «Теоретичні основи експортної діяльності підприємств харчової промисловості». Розглянуто економічну сутність експортної діяльності підприємств; об'єкти та суб'єкти економічної безпеки підприємств харчової промисловості; основні види експортних операцій та порядок їх здійснення; експортні контракти підприємств харчової промисловості.

Другий розділ «Напрямки розвитку експортної діяльності підприємств харчової промисловості України». В підпунктах розглянуто аналіз структури експорту продукції харчової промисловості України; роль міжнародних організацій у забезпеченні зовнішньоекономічної діяльності підприємств; тенденції подальшого розвитку експортної діяльності підприємств харчової промисловості. Висновки. Перелік використаних джерел. Додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

1.1 Економічна сутність експортної діяльності підприємств

Експортна діяльність, як один з видів зовнішньоекономічної діяльності, є беззаперечним фактором успіху у розвитку промислових підприємств. Здійснення експортних операцій стає вагомою передумовою для розширення ринків збуту. Збільшення обсягів виробництва та підвищення якості продукції, що дозволяє також створити сприятливе підґрунтя для зміцнення конкурентних позицій підприємства на внутрішньому ринку. Тому важливо розуміти економічну сутність експортної діяльності підприємств харчової промисловості.

Згідно Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» експорт (експорт товарів) – це продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів. При цьому термін реекспорт (реекспорт товарів) означає продаж іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення за межі України товарів, що були раніше імпортовані на територію України [24].

Експорт (імпорт) капіталу - вивезення за межі України (ввезення з-за меж України) капіталу у будь-якій формі (валютних коштів, продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших немайнових прав) з метою одержання прибутків від виробничої та інших форм господарської діяльності [24].

Вчені, аналітики та підприємці розглядають експортну діяльність як один з найважливіших напрямків господарювання. Доволі багато праць вітчизняних та зарубіжних науковців присвячено дослідженню сутності експортної діяльності.

Слід звернути увагу, що зазвичай в наукових працях простежується паралельне вживання термінів «експортна діяльність» та «експорт», що є підтвердженням невизначеності та складності цього економічного поняття [24]. Тому у процесі визначення сутності експортної діяльності першочерговим є дослідження змісту понять «експортна діяльність» та «експорт» на базі вивчення фахової економічної літератури та законодавчих актів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення сутності понять «експортна діяльність підприємства» та «експорт» у роботах науковців та законодавстві України

Автори	Запропоноване визначення	Ключова характеристика
Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»	Експорт (експорт товарів) – продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів.	Продаж товарів
О.Череп, О. Ортинська	Експортна діяльність підприємств – це узгоджена послідовність виконання конкретних етапів виходу підприємства на зовнішній ринок.	Послідовність виконання етапів
О.Мельник, М. Нагірна	Експортна діяльність підприємства – це низка взаємопов'язаних операцій, що передбачають продаж товарів з обов'язковим переміщенням їх через митний кордон.	Низка взаємопов'язаних операцій

Аль-Оста Салім Абдуль-Азіз	Експортна діяльність підприємства – це послідовність стадій передекспортної діяльності, реструктуризації та власне експорту.	Послідовність стадій
Н.Тюріна, Н. Кравацька	Експорт – це реалізація на закордонних ринках товарів та послуг, що виробляються чи виконуються у своїй країні.	Реалізація
О.Шкурупій, В.Гончаренко, І. Артеменко	Експорт - продаж товарів чи послуг, що були виготовлені на території країни-експортера суб'єктам країни імпортера.	Продаж

Джерело: [24]; [59]; [60]

Експортна діяльність є одним з видів зовнішньоекономічної діяльності, розглянемо її економічну сутність.

Зовнішньоекономічна діяльність - діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів харчової діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [24].

Зовнішньоекономічна діяльність в усіх країнах спрямована на [10]:

- сприяння вирівнювання темпів економічного розвитку;
- порівнянність витрат виробництва на національному та світовому рівнях;
- реалізацію переваг міжнародного поділу праці, що сприяє зростанню ефективності національних економік.

До основних ознак ЗЕД можна віднести те, що за своєю сутністю вона є господарською діяльністю, тобто діяльністю суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямованою на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Крім того ця діяльність побудована на відносинах між суб'єктами господарювання, що перебувають під юрисдикцією різних держав і може здійснюватися як на території України, так і за її межами.

Суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні є [25]:

- фізичні особи - громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України;
- юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організації та об'єднання всіх видів, включаючи акціонерні та інші види господарських товариств, асоціації, спілки, концерни, консорціуми, торговельні дома, посередницькі та консультаційні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові установи, міжнародні об'єднання, організації та інші), в тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;
- об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність;
- структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення, тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України;
- спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України;

- державні замовники у сфері оборони;
- інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України.

Україна в особі її органів, місцеві органи влади і управління в особі створених ними зовнішньоекономічних організацій, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності, а також інші держави, які беруть участь у господарській діяльності на території України, діють як юридичні особи згідно з частиною четвертою статті 2 цього Закону і законами України [24].

До видів зовнішньоекономічної діяльності, які здійснюють в Україні суб'єкти цієї діяльності, належать [24]:

- експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили;
- надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, в тому числі: виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристських та інших, що прямо і виключно не заборонені законами України; надання вищезазначених послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України;
- наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності; навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі;
- міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами у випадках, передбачених законами України;
- кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; створення іноземними

суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених законами України;

- спільна підприємницька діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності, що включає створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами;

- підприємницька діяльність на території України, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності; аналогічна діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України;

- організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібно торгівлі на території України за іноземну валюту у передбачених законами України випадках;

- товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

- орендні, в тому числі лізингові, операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

- операції по придбанню, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, регульованих грошових ринках та на міжбанківському валютному ринку;

- роботи на контрактній основі фізичних осіб України з іноземними суб'єктами господарської діяльності як на території України, так і за її межами;

роботи іноземних фізичних осіб на контрактній оплатній основі з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності як на території України, так і за її межами;

- інші види зовнішньоекономічної діяльності, не заборонені прямо і у виключній формі законами України.

Посередницькі операції, при здійсненні яких право власності на товар не переходить до посередника (на підставі комісійних, агентських договорів, договорів доручення та інших), здійснюються без обмежень [25].

Усі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форми власності та інших ознак мають рівне право здійснювати будь-які види зовнішньоекономічної діяльності та дії щодо її провадження, у тому числі будь-які валютні операції та розрахунки в іноземній валюті з іноземними суб'єктами господарської діяльності, що прямо не заборонені або не обмежені законодавством, у тому числі заходами захисту, запровадженими Національним банком України відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції».

Отже, експорт є вагомою передумовою для розширення ринків збуту, збільшення обсягів виробництва та підвищення якості харчової продукції. Експортна діяльність є одним з видів зовнішньоекономічної діяльності, тому доцільно розглядати зовнішньоекономічну діяльність як суб'єкт господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності.

1.2 Об'єкти та суб'єкти підприємств харчової промисловості

Система економічної безпеки є функціонально визначеною сукупністю об'єктів, суб'єктів, інститутів, механізмів та засобів її забезпечення.

Об'єктами економічної безпеки виступають як економічна система загалом, так і її різні складові: кадрова, фінансова, інформаційна, ресурсне забезпечення.

Суб'єктами економічної безпеки виступають держава та її інститути (міністерства, відомства, податкові й митні органи, біржі, фонди і страхові

кампанії), а також підприємства, установи й організації як державного, так і приватного сектора економіки (Додаток А) [21].

Головне завдання суб'єктів економічної безпеки підприємства – виявлення можливих загроз, що призводять до кризового стану, а також проведення антикризового управління. Це сприяє виведенню харчового підприємства з кризового стану; мінімізація зовнішніх і внутрішніх загроз економічному стану суб'єкта підприємництва, зокрема його фінансовим, матеріальним, інформаційним, кадровим ресурсам, на основі розробленого комплексу заходів економіко-правового і організаційного характеру. Найбільшого значення у справі забезпечення економічної безпеки набувають економіко-правові та організаційні заходи, що забезпечують основу системи безпеки, на відміну від вторинних - технічних, фізичних тощо [45].

Суб'єкт системи гарантування економічної безпеки підприємництва має складніший характер, оскільки його діяльність зумовлюється не тільки особливостями і характеристиками об'єкта, а й специфічними умовами зовнішнього середовища суб'єкта підприємницької діяльності. Виходячи з цього, можна виділити дві групи суб'єктів, що гарантують економічну безпеку підприємництва: зовнішні і внутрішні [20].

До зовнішніх суб'єктів належать зовнішні органи (законодавчої, виконавчої і судової влади, покликані гарантувати безпеку всіх без винятку законотворчих учасників підприємницьких відносин) та організації, які функціонують самостійно і не підпорядковуються керівництву підприємства, але при цьому їх діяльність істотно впливає на безпеку підприємства [21].

До внутрішніх суб'єктів належать особи, підрозділи, що займаються цією діяльністю безпосередньо на підприємстві і підпорядковані його керівництву. Їх основним призначенням є постійна діяльність із забезпечення безпеки підприємства. До цієї категорії можна віднести: підрозділи, частина функцій у яких полягає в забезпеченні безпеки підприємства (маркетингова служба, юридичний

підрозділ тощо); персонал та підрозділи підприємства, які в межах своїх посадових інструкцій та положень про підрозділи зобов'язані вживати заходів щодо забезпечення безпеки підприємства [21].

Залежно від форми власності та підпорядкування суб'єктами забезпечення безпеки можуть виступати державні та недержавні органи. Державні органи – здійснюють повноваження щодо безпеки суб'єктів фінансово-господарської діяльності, до структури яких вони входять, або ж надають послуги стороннім фірмам на умовах укладених договорів. Прикладом цього є діяльність Державної служби охорони МВС України щодо заходів безпеки усіх без винятку комерційних банків в Україні. Недержавні органи, які представлені охоронними організаціями, аналітичними центрами, інформаційними та консалтинговими службами, які за відповідну плату на умовах договору надають послуги щодо охорони об'єктів, здійснюють захист інформації, комерційної таємниці тощо [21].

Суб'єкти забезпечення економічної безпеки можуть класифікуватись в залежності від правової основи функціонування. До офіційних належать органи та організації, що функціонують у межах чинного законодавства України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. До неофіційних організацій належать нелегітимні структури, діяльність яких відбувається поза правовим полем України. Наразі їх функціонування має динаміку до зменшення, що викликано відмовою суб'єктів бізнесу від їхніх «послуг». Зазначені суб'єкти пропонують свої послуги через погрози, насилля, погроми гарантуючи при цьому захищеність від подібних структур. Зазвичай такі послуги пропонуються суб'єктам бізнесу, діяльність яких повністю або частково відбувається в тіні, що є підставою до шантажу [21].

Організації, що займаються забезпеченням економічної безпеки можуть бути класифіковані залежно від регламенту відносин. Тому вони можуть регулюватись договором. Це стосується зовнішніх організацій, або окремих спеціалізованих фахівців залучених з метою забезпечення безпеки на підприємстві. В іншому

випадку порядок взаємодії може регулюватись наказом. Ця форма відноситься до внутрішніх підрозділів.

Залежно від напрямку забезпечення безпеки підприємства суб'єкти можуть класифікувати за визначенням сфер, у яких діють чинники небезпек і загроз. До таких сфер належать: силова безпека, пожежна, інформаційна, кадрова, майнова, економічна, екологічна, технологічна [21].

Щоб оцінити надійність і ефективність системи безпеки підприємства потрібно оцінити її за одним критерієм, а саме - відсутністю чи наявністю завданих йому матеріальних збитків і моральної шкоди. Зміст цього критерію характеризується такими показниками: запобігання протиправним діям з боку персоналу підприємства, його відвідувачів, клієнтів або припинення таких дій; запобігання витоку конфіденційних відомостей; своєчасне виявлення і припинення спроб несанкціонованого проникнення на об'єкти підприємства, що охороняються збереження майна й інтелектуальної власності підприємства; запобігання надзвичайним ситуаціям; припинення насильницьких злочинів щодо окремих (спеціально виділених) працівників підприємства і груп їх [21].

Політика безпеки підприємства - це орієнтири для дій і ухвалення рішень, які полегшують досягнення цілей. Для встановлення цих загальних орієнтирів необхідно сформулювати цілі забезпечення безпеки підприємств харчової промисловості (рис. 1.1).

Рис.1.1 Цілі економічної безпеки підприємства

Джерело: розроблено на основі [21]

З урахуванням викладеного вище можна визначити такі загальні орієнтири дій і ухвалення рішень, які полегшують досягнення вищевикладених цілей [58]:

- збереження і нарощування ресурсного потенціалу;
- проведення комплексу превентивних заходів щодо підвищення рівня захищеності власності й персоналу підприємства;

- залучення до діяльності із забезпечення безпеки підприємства всіх його працівників;
- професіоналізм і спеціалізація персоналу підприємства.;
- пріоритетність несилових методів запобігання загрозам і їх нейтралізації;
- створення служби економічної безпеки на підприємстві.

Відтак, в залежності від напрямів забезпечення безпеки підприємства можна зробити висновок, що певні організації або підрозділи можуть впливати на ту чи іншу складову [23].

Систему безпеки можна охарактеризувати комплексом заходів спрямованих на мінімізації або уникнення матеріальних та інших витрат.

Формування системи економічної безпеки та створення її суб'єктів залежать від розмірів підприємства та його можливостей. Зазвичай підприємства малого бізнесу користуються послугами зовнішніх спеціалізованих приватних підприємств (консалтингових, охоронних, страхових тощо). Підприємства середнього бізнесу можуть користуватися комбінованою системою економічної безпеки, спираючись на можливості і ресурси власних підрозділів безпеки та, в міру необхідності, залучаючи зовнішні організації [21]. Великим підприємствам доцільно створювати повноцінну систему економічної безпеки з власною службою та потужними ресурсами.

Отже, головне завдання суб'єктів забезпечення економічної безпеки підприємства – передбачення і випередження можливих загроз, що призводять до кризового стану, а також проведення антикризового управління, яке спрямоване на виведення підприємства з кризового стану; мінімізація зовнішніх і внутрішніх загроз економічному стану суб'єкта підприємництва на основі розробленого комплексу заходів економіко-правового і організаційного характеру.

Не менш важливим, щоб знайти свого покупця, продукція, вироблена підприємствами харчової промисловості, повинна відповідати певним потребам

людини. Можливість того або іншого товару задовольняти вимоги споживача. визначає його якість [45].

Для харчової промисловості якість продукції характеризується сукупністю її споживчих властивостей, здатних задовольняти потреби населення в продуктах харчування, які забезпечують відтворення і реалізацію фізичних та духовних здібностей людей. Якість виробів та їх споживча вартість безпосередньо пов'язані між собою. Проте це не тотожні поняття, оскільки одна і та ж споживча вартість може бути корисною неоднаковою мірою. На відміну від споживчої вартості, якість продукції характеризує ступень її придатності для споживання, тобто кількісний бік суспільної споживчої вартості [45].

Рівень якості продукції – це відносна кількісна характеристика міри придатності продукції для задоволення конкретного попиту на неї порівняно з базисними показниками. Поліпшення якості продукції має велике соціально-економічне значення. Висока якість продукції є необхідною умовою конкурентоспроможності товару, показником науково-технічного прогресу, джерелом економії суспільної праці, природних, трудових та матеріальних ресурсів. Соціальне значення поліпшення якості продуктів харчування полягає в тому, що це формує сприятливі умови для розвитку та існування людини як головної продуктивної сили суспільства [45].

Ефективним засобом управління якістю продукції є її стандартизація, яка включає комплекс норм, правил, вимог до якості конкретної продукції [52].

Стандарт на продукцію є основним нормативно-технічним документом, в якому показники якості встановлюють, виходячи з новітніх досягнень науки, техніки, передового досвіду і попиту споживачів. Показники якості, які нормуються в стандартах на продовольчі товари, гарантують споживачам харчову цінність продуктів, високі смакові якості їх, безпечність тощо [52]. Стандарт регламентує вимоги не лише до конкретного виду продукції, а й до технологічних процесів і режимів, сировини, устаткування, контролю, вимірювальних приладів тощо. Він є

нормативно-технічним документом, оскільки передбачені в ньому показники відповідають мінімальному рівню якості, при зниженні якого продукцію вважають недоброякісною. Від сфери дії, змісту і рівня затвердження нормативно-технічні документи поділяють на міждержавні, державні, галузеві стандарти та технічні умови. Відповідно до специфіки стандартизації та змісту вимог, стандартизацію поділяють на такі види (рис. 1.2).

Рис. 1.2 Види стандартизації продукції

Джерело: [38]

Міжнародні стандарти харчової продукції розробляються Міжнародною організацією стандартизації (ІСО) і використовуються для сертифікації виробів, що експортуються у інші країни і реалізуються на світовому ринку. Державні стандарти України розробляються на продукцію міжгалузевого призначення та

продукцію для населення і народного господарства, елементи народногосподарських об'єктів державного значення (оточуюче природне середовище, транспорт, енергосистема тощо), а також на методи випробувань [38].

Державні стандарти містять обов'язкові та рекомендовані вимоги. До обов'язкових належать вимоги, які забезпечують безпеку продукції для здоров'я та майна громадян, її сумісність і взаємозамінність. Затверджуються ці стандарти Державним комітетом України по стандартизації, метрології та сертифікації (Держстандартом України) [38].

Галузеві стандарти розробляють на ту продукцію, на яку відсутні державні стандарти України, або у випадку необхідності встановлення вимог, що доповнюють чи перевищують державні стандарти. Галузеві стандарти затверджуються міністерством. Технічні умови містять вимоги до конкретних видів виробів. Ними регулюють відносини між виготовлювачем та споживачем (замовником) продукції. Вони регламентують норми і вимоги щодо якості тих видів продукції, для яких державні або галузеві стандарти не розробляються та які виготовляються на замовлення окремих підприємств, а також нових видів виробів на період їх освоєння виробництвом.

Сучасні напрямки удосконалення стандартизації зводяться до розробки державних і міжнародних стандартів не на кожний конкретний виріб, а на групи однорідної продукції, та включення до них обмеженої кількості показників, що характеризують найбільш суттєві якості характеристики. Це дає можливість істотно зменшити кількість одночасно функціонуючих стандартів, спростити їх зміст та удешевити весь процес стандартизації.

Важливою складовою частиною у керуванні якості продукції є її сертифікація. Сертифікація - це встановлення відповідності продукції конкретним стандартом і видача відповідного документа (сертифіката) [21].

Отже, економічна безпека підприємств харчової промисловості має велике соціально-економічне значення для поліпшення якості продукції харчових

підприємств, конкурентоспроможності товару. Економічна безпека підприємства дозволить усунути матеріальних збитків і моральної шкоди та легке пересування товару.

1.3 Види експортних операцій та порядок їх здійснення

Для того, щоб готову продукцію вивезти на ринки за межі України з метою отримання прибутку від виробничої та інших форм господарської діяльності потрібно знати види та порядок здійснення експортних операцій.

Експортна операція — комерційна діяльність, пов'язана з продажем та вивезенням за кордон товарів, робіт, послуг для передачі їх у власність іноземному контрагенту [43].

Здійснення експортних операцій на Україні регулюється Законами України; Положеннями Міністерства економіки України; Указами Президента України; Міністерства Зовнішньоекономічних Зв'язків; Декретами Кабінету Міністрів України; угодами, укладеними Україною з іншими державами і іншими законодавчими актами України.

Основа регулювання діяльності підприємств України на зовнішніх ринках – це Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», який дає визначення основним термінам, застосовуваним у практиці зовнішньоекономічної діяльності; закріплює основні принципи і правила здійснення зовнішньоекономічної діяльності; визначає коло суб'єктів та об'єктів зовнішньоекономічної діяльності, їх права та обов'язки; дає перелік можливих видів зовнішньоекономічної діяльності; регулює економічні відносини України з іншими державами та міжнародними міжурядовими організаціями; захищає права та інтереси держави і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; зумовлює відповідальність України як держави і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності при порушенні ними Законів України чи

обов'язків, пов'язаних з виконанням контракту, а також визначає застосовувані до них санкції [25].

Необхідною умовою перетинання митного кордону України при експорті продукції є виконання митних формальностей, порядок здійснення яких регулюється Законом України «Про Єдиний митний тариф», а також Митним Кодексом України.

Згідно з Законом «Про Єдиний митний тариф», Єдиний митний тариф України - це систематизований звід ставок мита, яким обкладаються товари та інші предмети, що ввозяться на митну територію України або вивозяться за межі цієї території. Єдиний митний тариф України визначається згідно з цим Законом та міжнародними договорами України. Мито, що стягується митницею, являє собою податок на товари та інші предмети, які переміщуються через митний кордон України [25].

При здійсненні експортних операцій контрагенти зобов'язані використовувати затверджені МЗС «Положення про форму зовнішньоекономічного контракту». В положенні закріплюється основні умови укладання договорів купівлі-продажу [25].

Здійснення платежів у іноземній валюті регулюється Декретами Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», а також Законом України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті».

Згідно цих документів встановлений режим здійснення валютних операцій на території України, визначені принципи валютного регулювання, повноваження державних органів, принципи валютного регулювання, права й обов'язки суб'єктів валютних відносин [25].

Згідно з Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» експорт є валютною операцією, бо експорт пов'язаний з використанням валютних цінностей в міжнародному обігу як засобу платежу.

При виборі базисних умов постачання підприємства користаються Указом Президента «Про використання Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів». Ці правила викладено у ІНКОТЕРМС-2010 [29], згідно з якими існують 11 базисних умов постачання, які несуть контрагенти.

Оподаткування прибутку від експортних операцій здійснюється на підставі Закону України «Про податок на додану вартість», згідно з яким при вивезенні товару з митної території України ставка податку на додану вартість дорівнює нулю; а також Декрету Кабінету Міністрів України «Про податок на прибуток підприємств і організацій» згідно з яким об'єктом оподаткування є валовий прибуток підприємства. Визначення прибутку від реалізації продукції проводиться шляхом вирахування з одержаної виручки (без податку на добавлену вартість, акцизного збору) затрат на виробництво та реалізацію, що включаються до собівартості продукції (робіт, послуг) [29].

В основу законодавчої бази страхування експортних операцій покладено Декрет Кабінету Міністрів України «Про страхування». Для того, щоб запобігти демпінгу використовується Указ Президента України «Про заходи щодо запобігання експорту товарів походженням з України за цінами, що можуть розглядатися як демпінгові, та врегулювання торговельних спорів» (втратив чинність, крім статей 6,7, 8, 9) [24].

В умовах зовнішньоекономічної діяльності існують наступні види експортних операцій [24]:

- експорт товару за наявні грошові кошти;
- експорт товару в межах державного або комерційного кредиту, або за рахунок відстрочки платежу;
- експорт товару на умовах консигнаційної угоди;
- експорт товару на умовах бартерної угоди;
- експорт товару в рахунок надання допомоги.

Крім товарів можливий ще експорт робіт (наприклад, будівництво об'єктів за кордоном) та експорт послуг (технічні послуги, навчання фахівців і т.п.) [43].

Експорт товарів (робіт, послуг) здійснюється при виконанні таких вимог [43]:

- здійснення експортних операцій повинно бути передбачене її статутними документами;
- контракт на експорт товарів (робіт, послуг) має бути укладений у письмовій формі і відповідати всім вимогам, встановленим Положенням про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів);
- при визначенні предмету експортного контракту повинні бути враховані такі обмеження, як квотування та ліцензування експорту, визначені законодавством України.

Експорт робіт, послуг класифікується як експорт капіталу, тобто як вивезення за межі України капіталу в будь-якій формі з метою отримання прибутку від виробничої та інших форм господарської діяльності.

Деякі види експорту, при укладанні експортних угод, заборонені, а саме [43]:

- експорт з території України предметів, які представляють національне, історичне або культурне надбання українського народу, що визначається відповідно до законів України;
- експорт товарів, який здійснюється з порушенням прав промислової та інтелектуальної власності.

Детальний перелік товарів, експорт яких заборонений, затверджується Верховною Радою за поданням Кабінету Міністрів України [46].

Вихід на міжнародний рівень суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності сприяє зміцненню фінансово-економічного становища та становища держави в цілому. Для цього потрібні сучасні підходи до управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства, які базуються на економічному обґрунтуванні кожної операції, оцінки ефективності від її здійснення. Потрібно також враховувати як

інтереси учасника, так і держави, які часто потребують прийняття компромісних рішень.

Перед здійсненням експортної операції необхідно вирішити питання щодо методу експорту. Під методом експорту розуміють спосіб здійснення експортної операції. У міжнародній торговій практиці застосовуються два методи експорту: Прямий експорт - здійснення операції безпосередньо між виробником і споживачем через власну зовнішньоторговельну фірму або відділ зовнішньоекономічних зв'язків [35]. Непрямий експорт - вихід на зовнішній ринок за допомогою посередників. Більш половини міжнародного товарного обміну здійснюється при сприянні торгових посередників, тобто незалежних від виробників і споживачів товарів торгових фірм, організацій і осіб [47].

Створення власних зовнішньоекономічних служб на підприємствах виправдано, якщо [47]:

- частка експорту велика в загальному обсягу;
- зовнішньоторговельні операції здійснюються регулярно;
- випускається продукція з високим рівнем конкурентоспроможності, бажано унікальна за своїми властивостями;
- невисокий рівень конкуренції на відповідному сегменті світового ринку;
- на підприємстві є необхідна кількість фахівців із зовнішньоекономічної діяльності.

Після вибору методу експорту і встановлення контактів безпосередньо чи через посередника з імпортером, сторони переходять до обговорення і укладання контракту купівлі-продажу.

Згідно з контрактом основними обов'язками експортера є: постачання товару, передача документів і прав власності на товар імпортера – сплата ціни за товар і прийняття товару. Контракт купівлі-продажу представляє собою комерційний документ, який оформляє зовнішньоторгову угоду, в якому міститься письмова

домовленість сторін про поставку товару: обов'язки продавця передати певне майно у власність покупця і обов'язок покупця прийняти це майно і виплатити за нього визначену грошову суму, або обов'язки сторін виконати умови товарообмінної угоди.

Отже, щоб готову продукцію вивезти на ринки за межі України з метою отримання прибутку від виробничої та інших форм господарської діяльності потрібно: слідувати Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»; інших міністерств і відомств, що регулюють окремі питання тарифного і нетарифного характеру; угодами, укладеними Україною з іншими державами і іншими законодавчими актами України; знати види та порядок здійснення експортних операцій. Це дасть змогу вийти на міжнародний рівень і забезпечити зміцнення фінансово-економічного становища та становища держави в цілому.

Висновки до розділу 1

Отже, в результаті аналізу наукових робіт вітчизняних та зарубіжних дослідників було розглянуто сутність поняття «експортна діяльність підприємств» та визначено, що це тривалий процес, що включає в себе окремі етапи, а саме: підготовка компанії до експорту, адаптація товару до вимог потенційного ринку збуту, безпосереднє здійснення експорту, що несе за собою певні економічні наслідки. Експортна діяльність підприємств має керуватись Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Згідно з Законом України зовнішньоекономічна діяльність - діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.

Проаналізовано суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Розглянуто об'єкти та суб'єкти економічної безпеки підприємств харчової промисловості. Об'єктами економічної безпеки виступають як економічна система загалом, так і її різні складові: кадрова, фінансова, інформаційна, ресурсне забезпечення. Суб'єктами економічної безпеки виступають держава та її інститути (міністерства, відомства, податкові й митні органи, біржі, фонди і страхові компанії), а також підприємства, установи й організації як державного, так і приватного сектора економіки.

Для забезпечення власної безпеки підприємство має такі засоби: технічні (охороно-пожежні системи, відеоапаратура тощо); організаційні (створення спеціалізованих підрозділів чи структур, які забезпечуватимуть безпеку підприємства, а також система управління); інформаційні (комп'ютери, захисні мережі і сама інформаційна продукція, у т.ч. необхідна для прийняття рішень інформація); фінансові, без яких і функціонування системи безпеки буде неможливим; правові (у т.ч. розробка локальних правових актів з питань функціонування системи управління та забезпечення безпеки); кадрові (передусім, достатня кількість персоналу, який займається питаннями безпеки, його професіоналізм); інтелектуальні (залучення висококласних спеціалістів і науковців дозволяє запроваджувати нові системи безпеки). Варто зазначити, що ці засоби потребують комплексного поетапного застосування, а не одночасного запровадження. Активація підприємством вищенаведених засобів у забезпеченні безпеки переводить їх у категорію методів, тобто способів дії. Таким чином, підприємство може застосовувати технічні, організаційні, інформаційні, фінансові, правові, кадрові та інтелектуальні методи.

РОЗДІЛ 2

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз структури експорту продукції харчової промисловості

Харчова промисловість завжди вважалася для України пріоритетною і стратегічно важливою галуззю, яка здатна забезпечити не тільки потреби внутрішнього ринку, а й вагоме місце серед лідерів із виробництва продуктів харчування. Харчова промисловість є основною переробною ланкою агропромислового комплексу.

Харчова промисловість має складну структуру. До її складу входить більше 20 галузей. Провідними галузями харчової промисловості України є цукрова, м'ясна, молочна, олійножирова, плодоовочеконсервна, кондитерська, спиртова, виноробна тощо.

Україна є лідером експорту зернових, а саме: пшениці, кукурудзи, ячменю. Протягом останніх п'яти років (за винятком 2020 р.) Україна поступово та стійко нарощує показники збору врожаю зерна. У 2015 р. було зібрано 60,1 млн тонн, у 2017 р. – 61,9 млн т, у 2019 р. – 75,1 млн, у 2020 р. – 63,5 млн. тонн. Площі під зерновими культурами за період 2015-2020 рр. зросли на 2,5% і досягли 14,8 млн га (рис.2.1). У 2017-2018 роках обсяг експорту знизився – до 39,4 млн тонн. Але вже наступного маркетингового року Україна поставила на закордонні ринки 50,4 млн тонн зернових та зернобобових, а у 2019-2020 роках – 57,2 млн тонн [2].

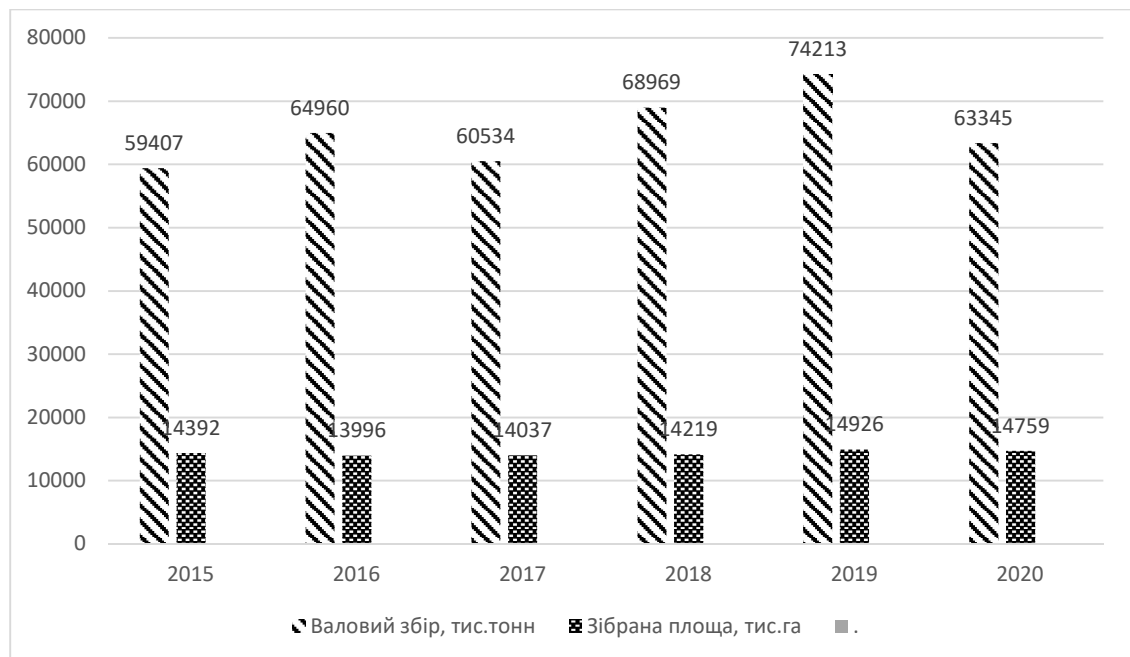

Рис. 2.1 Динаміка валового збору та зібраної площі зернових культур в Україні, 2015-2020 рр.

Джерело: [14]

У 2019 році експорт склав 44,9 млн тонн. Зокрема, Україна експортувала 16,6 млн тонн пшениці, 4,2 млн тонн ячменю, 18,4 тис. тонн жита, 23,1 млн тонн кукурудзи, а також 126,9 тис. тонн борошна. У 2021-2022 роках, станом на 21 лютого, експортовано 42,6 млн тонн зернових: 17,8 млн тонн пшениці, 5,6 млн тонн ячменю, 160,1 тис. тонн жита, 18,7 млн тонн кукурудзи, 66,3 тис. тонн борошна [2].

Нижче представлена структура експорту зернових в Україні за період з 2018 до 2021 років (рис.2.2).

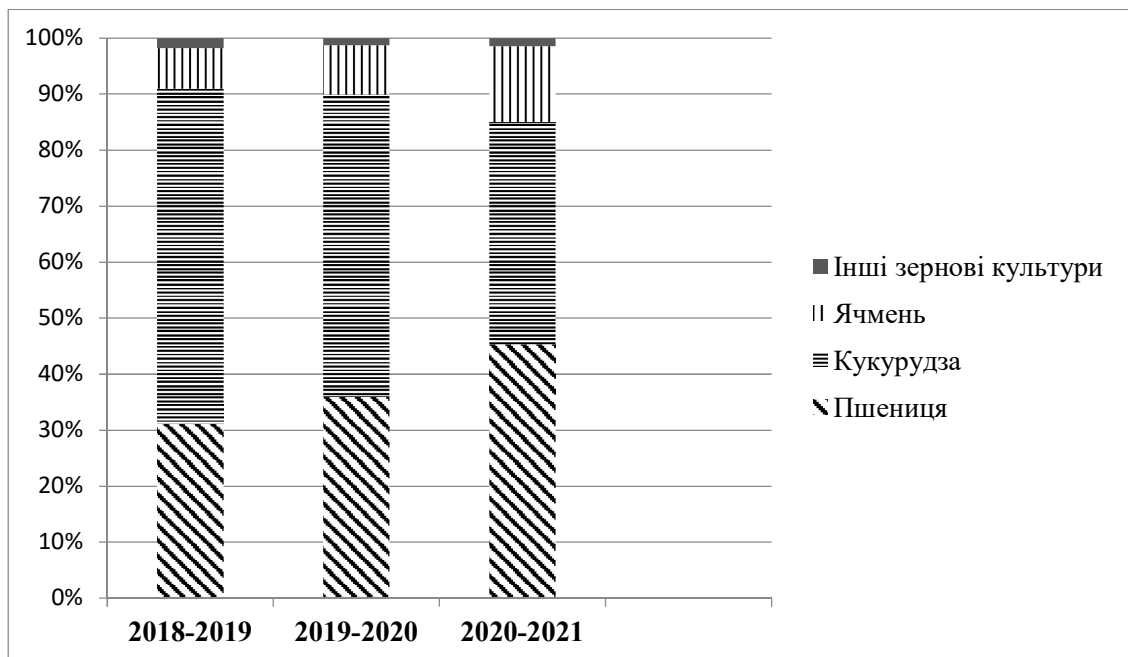

Рис.2.2 Експорт зернових культур з України, 2018-2021 рр.

Джерело: [14]

Виходячи наведених даних на рисунку 2.2 експорт інших зернових культур зменшився, що свідчить про збільшення експорту саме пшениці, кукурудзи, ячменю. За період з 2018 по 2021 рік експорт кукурудзи зменшився на 10 млн. тон, проте експорт кукурудзи є найбільшим. Експорт пшениці та ячменю також зменшився, проте не значно. Найбільший приріст за експортом був у 2019-2020 роках. Перш за все, зауважимо на тому, що станом на 2021 рік в Україні є 14 найбільших експортерів зерна, наведемо найбільші компанії експортерів зерна (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Найбільші компанії-експортери зерна, 2021 рік

№	Назва компанії	Кількість зерна млн./тонн
1	Кернел	2,26
2	Нібулон	1,99
3	Cargill	1,63
4	Louis Dreyfus Company	1,55
5	Sierents Global Merchants	0,97

Джерело: [2]

Сьогоднішній український ринок зерна – це середовище з високою конкуренцією, де представлені міжнародні компанії, які спеціалізуються на торгівлі сільськогосподарською продукцією. Багато іноземних компаній працюють на українському ринку вже близько 10 років. На зерновому ринку України працює ряд агрохолдингів. Найбільшими з них є «UkrLandFarming», «NCH Capital», «Миронівський хлібопродукт», «Мрія», «Астарта», «Українські Аграрні інвестиції», «Кернел», «Агропродінвест», «HarvEast», «AgroGeneration&Harmelia», «Glencore International», «Агротон», «Приват-Агрохолдинг», «Нібулон», «Агрейн» [41].

Одним із провідних експортерів зерна є компанія «Кернел», яка виступає сполучною ланкою між невеликими українськими виробниками сільськогосподарської продукції та міжнародними ринками. Частка «Кернела» в експорті зернових з України становить близько 10%.

За даними Міністерства розвитку економіки, Україна у 2021 році посіла друге місце у світі за обсягом експорту всіх зернових культур [2].

Перш за все, це пов'язано із високою родючістю ґрунтів в Україні, розвиненістю арго-промисловості, пільговими умовами для відкриття агро-бізнесу, тощо. Це все, у своїй сукупності створює сприятливі умови для того, щоб

експортувати продукти харчової промисловості, насамперед – зерна. Як зазначає компанія Нібулон (друге місце у рейтингу) компанія займає значну частку в українському експорті більшості зернових та олійних культур, на вирощуванні яких спеціалізується Україна. Завдячуючи діяльності компанії, створеній нею унікальній логістичній системі, Україна відома сьогодні у світі як постачальник високоякісного зерна [2]. Тобто можна побачити ще одну причину того, чому Україна посідає друге місце у експорті зерна – вдала інфраструктура.

Щодо олії, вирощування соняшника та виробництво соняшникової олії – це одна із небагатьох галузей, яка навіть в умовах світової фінансово-економічної кризи стрімко розвивається. Нині українська олійно-жирова галузь має сучасні виробничі потужності з переробки насіння олійних культур, які постійно нарощуються [2]. Коливання обсягу виробництва соняшникової олії, протягом останніх восьми років, можна простежити на графіку (рис.2.3).

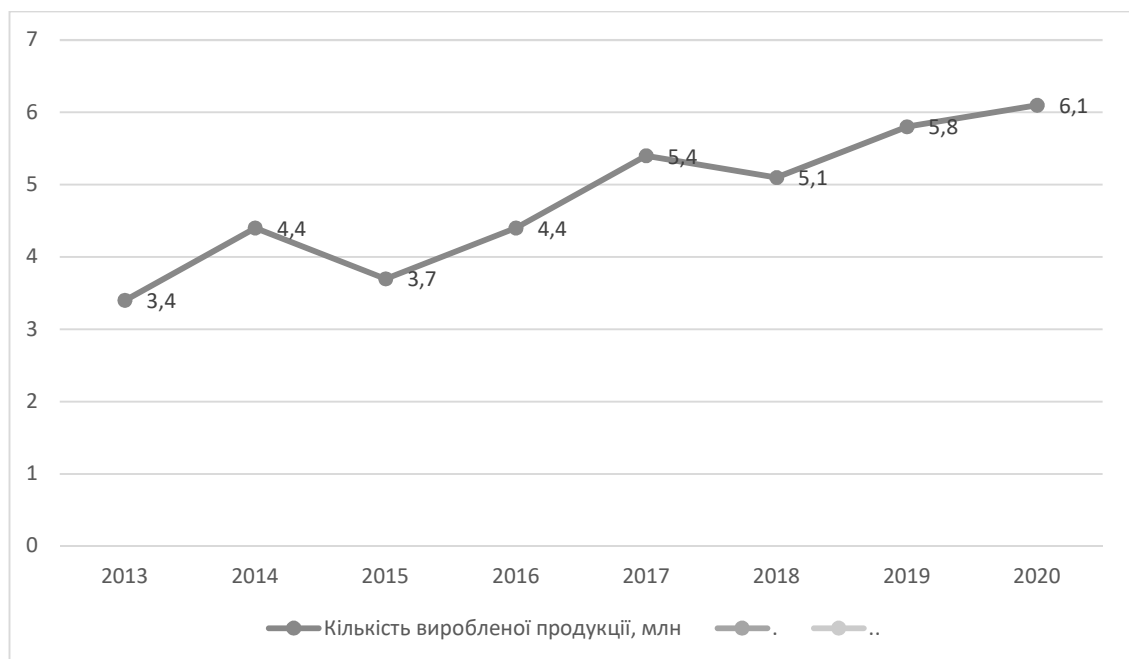

Рис.2.3 Кількість виробленої продукції зернових культур

Джерело: [15]

Асоціація «Укроліяпром» у 2021-2022 прогнозувала новий рекорд із виробництва та експорту олії — понад 7,2 млн т, що на більш ніж 24% мало перевищити результат попереднього сезону. У результаті цього сезону Україна відправила на експорт 6,1 млн т рослинних олій. Найбільше продукту експортували до країн ЄС - 32%, Індії - 32,5% та Китаю - 15,3% [2].

Нижче наведемо діаграму часток експорту олій та жирів в країни світу (рис. 2.4) при загальній частці експорту 25,9%.

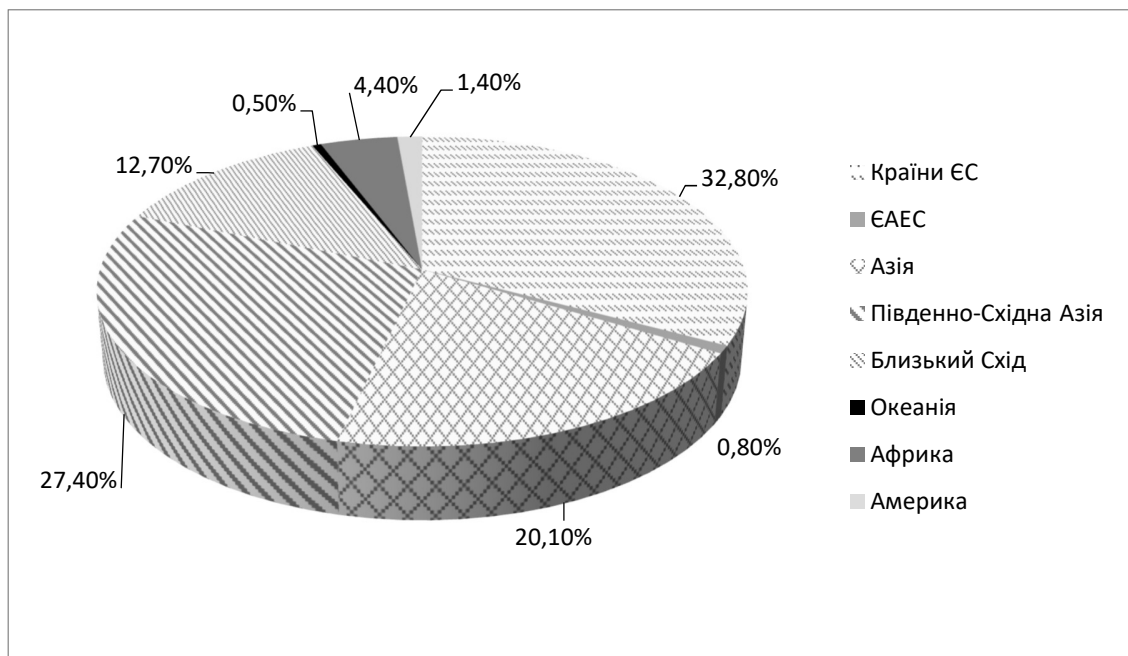

Рис.2.4 Найбільші країни-експортери олій та жирів з України

Джерело: [3]

У 2022 році, з початком російської агресії в Україні частина посівних площ під технічні культури скоротиться. Так, під соняшник аграрії планують виділити 5,0 млн га посівних площ, що на 22,5% менше, ніж минулого року. На посів сої - 1,1

млн га (скорочення посівних земель до 12%), ріпаку - 0,85 млн га (до -15,8% від кількості посівних площ у 2021 році). Нижче наводимо таблицю найбільших компаній-експортерів олії в Україні (табл. 2.3) [3].

Таблиця 2.2

Найбільші компанії-експортерів олії в Україні (на 2021 рік)

№	Компанія	Експорт у тоннах	Частка на ринку у %
1	Kernel	1467219	25,8%
2	Cofco	944232	16,6%
3	Bunge	603660	10,6%
4	Alfa Trading	575074	10,1%
5	Cargill	457528	8,0%

Джерело: [2]

Виходячи з даних таблиці, компанія «Кернел» найбільший експортер як пшениці, так і олії в Україні. У 2018 ФР компанія «Кернел» уперше в своїй історії переробила 3,1 млн т соняшнику. Продаж соняшnikової олії наливанням склали 1,3 млн т (+20% до 2017 ФГ), бутильованої — 119 тис. т (-10%). У 2019 ФР олійноекстракційні заводи «Кернел» переробили 3,2 млн т (+1%) насіння олійних культур. У IV кварталі 2019 ФР компанія переробила 84 тис. т насіння соняшнику і 12 тис. т соєвих бобів. Продаж соняшnikової олії наливом склали 1,62 млн т (+15%), бутильованої — 131 млн л (+10%). У 2019 р. компанія «Кернел» відвантажила рекордну партію соняшnikового шроту у розмірі 63 тис. т в Миколаївському порту [33].

За обсягом експорту олії, Україна сьогодні посідає перше місце у світі. При цьому останні 4 роки, за даними Держстату, обсяги експорту на міжнародні ринки (з урахуванням сафлорової та бавовняної олії) безперервно зростають. Наприклад, у 2017 році було поставлено 5,1 млн т, у 2018 році – 5,8 млн. т, у 2019 році – 6,1 млн т, та у 2020 році – 6,8 млн. т. Приріст за 4 роки - 1,6 млн т.

Показовою є і динаміка. З 2011 року кількість експортних ринків — країн, де українська соняшникова олія продається більш ніж на \$10 тис. на рік, — збільшилася з 42 до 113 чи навіть більше, якщо країни ЄС враховувати окремо. Кількість експортерів у 2020 році - 469 компаній [2].

За 7 місяців 2021 року Україна, за даними Держстату, експортувала 2,89 млн т соняшникової олії (з урахуванням сафлорової, бавовняної та їхньої фракцій) на \$3,53 млрд. При цьому «велика шістка» імпортерів української «олії» традиційна для останніх років. Наприклад, на ринку Індії цього сезону «обґрунтувалося» 798 тис. т української соняшникової олії, на ринку Китаю — 506 тис. т, у Нідерландах — 285 тис. т, в Іраку — 231 тис. т, в Іспанії — 209 тис. т і в Італії - 138 тис. т. Судан, Туреччина, Саудівська Аравія, Великобританія, Польща, Франція, ОАЕ, Малайзія та Італія імпортували від 31 тис. т до 71 тис. т. Інші країни - в обсягах менше 30 тис. т.е. [33].

Щодо експорту кукурудзи – одного з найбільш експортованого товару, Україна у 2021 році експортувала рекордну кількість кукурудзи, а саме 42 млн.тонн (до війни 18 млн.тонн). Нижче наводимо діаграму у якій зазначені найбільші імпортери кукурудзи в Україні (рис. 2.5).

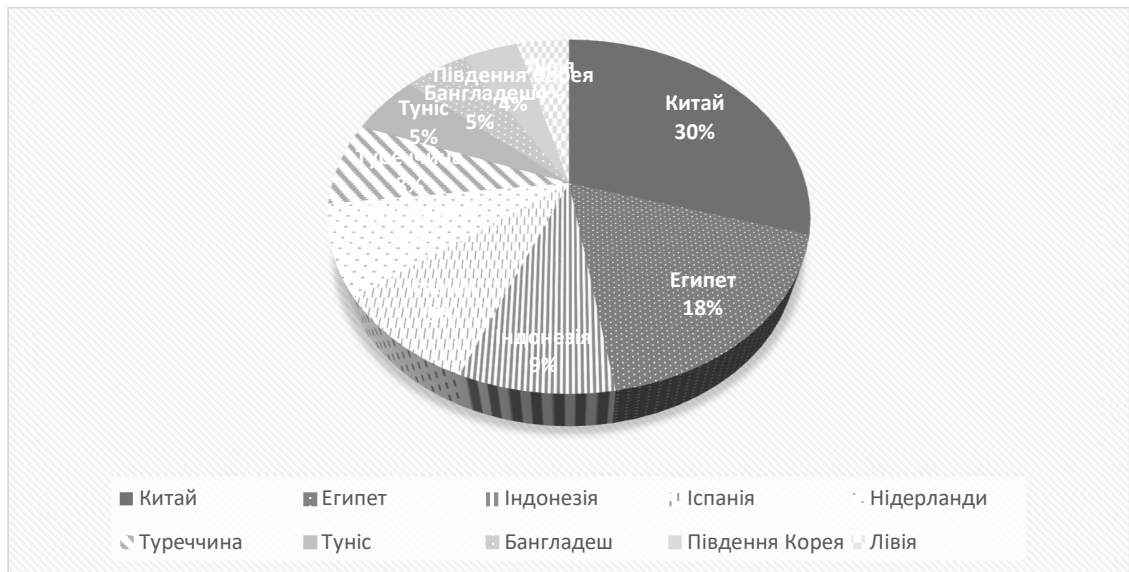

Рис.2.5 Найбільші країни-імпортери кукурудзи з України

Джерело: [2]

Як можна побачити, найбільша частка експорту кукурудзи в Україні припадає на Китай, який є найбільшим імпортером українського зерна у 2021 році [4]. Щодо найбільших компаній-експортерів, перше місце також займає компанія Кернел, нижче наводимо найбільші компанії експортерів кукурудзи (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Найбільші компанії-експортерів кукурудзи в Україні

№	Компанія	Експорт у тоннах	Частка на ринку у %
1	Кернел	3,526	19,6%
2	Соfco	1,896	10,5%
3	Нібулон	1,062	5,9%
4	Sierentz Global Merchants	1,049	5,8%
5	Сантрейд	1,043	5,8%

Джерело: [2]

В Україні харчова промисловість включає наступні категорії: I. Живі тварини; продукти тваринного походження. II. Продукти рослинного походження. III. Жири та олії тваринного або рослинного походження. IV. Готові харчові продукти. Категорія «Живі тварини; продукти тваринного походження» включає наступні елементи: живі тварини; м'ясо та їстівні субпродукти; риба і ракоподібні; молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед; інші продукти тваринного походження. До категорії «Продукти рослинного походження» відносять: живі дерева та інші рослини; овочі; їстівні плоди та горіхи; кава, чай; продукція борошномельно-круп'яної промисловості; зернові культури; насіння і плоди олійних рослин; шелак природний; рослинні матеріали для виготовлення. «Жири та олії тваринного або рослинного походження» містять: жири та олії тваринного походження; жири та олії рослинного походження; комбіновані жири та олії тваринного і рослинного походження.

Категорія «Готові харчові продукти» включає наступні елементи: продукти з м'яса, риби; цукор і кондитерські вироби з цукру; какао та продукти з нього; готові продукти із зерна; продукти переробки овочів; різні харчові продукти; алкогольні і безалкогольні напої; залишки і відходи харчової промисловості; тютюн і промислові замінники тютюну [32].

Наведемо приклад підприємства, яке експортує готову харчову продукцію. «Кернел» – найбільший у світі виробник і експортер соняшникової олії. На частку компанії припадає приблизно 8% світового виробництва соняшникової олії. Свою продукцію «Кернел» поставляє у більш ніж 80 країн світу.

Торгові марки компанії: «Щедрий Дар», «Стожар», «Чумак», «Оліо», «Маринадо», «Blanc», «Kernel», «Premi».

Членство компанії «Кернел-Трейд» в асоціаціях: Американська торгівельна палата в Україні (ACC); Європейська бізнес-асоціація (EBA); Міжнародна Асоціація Торгівлі Зерном та Кормами (GAFTA); Федерація Асоціацій торгівлі

олійними культурами, насінням та жирами (FOSFA); Укроліяпром; Українська Зернова Асоціація (УЗА); U.S.-UKRAINE BUSINESS COUNCIL (USUBC); Ukrainian Network of Integrity and Compliance (UNIC) [33].

Основні країни-імпортери соняшникової олії компанії «Кернел-Трейд» в період 2018-2020 фінансових років наданф в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Експорт соняшникової олії компанії Кернел

№	2018		2019		2020	
1	2		3		4	
2	Індія	44%	Індія	30%	Індія	33%
3	ЄС	22%	ЄС	20%	Китай	17%
4	Китай	19%	Китай	19%	Нідерланди	10%
5	Інші	15%	Інші	31%	Інші	40%

Джерело: [41]

Аналізуючи таблицю можна сказати, що олійно-жирова промисловість це одна з провідних галузей харчової промисловості, яка є структурним підкомплексом аграрно-промислового комплексу і являє собою достатньо економічно розвинену, постійно функціонуючу систему [41].

Виробнича база підприємств дозволяє переробляти різні види насіння олійних культур: соняшника, ріпаку, сої, а вкладені інвестиції зумовлюють інвесторів проводити зважену цінову політику відносно олійної сировини, що стимулює їх до вирощування олійних культур. Випереджаючий ріст переробних потужностей зумовлює жорстку конкуренцію між переробними підприємствами на внутрішньому ринку олійних культур і є фактором підтримки рівня закупівельних цін на олійні культури. Олійний ринок України є одним із перспективних секторів

аграрного виробництва. Олійна продукція користується зростаючим попитом на світовому ринку, що зумовлено двома основними факторами: – більшою переорієнтацією у структурі харчування людей на олії і жири рослинного походження через їх фізіологічні переваги і більш доступні ціни порівняно із тваринними жирами; – динамічним зростанням у всьому світі виробництва біодизельного пального на основі рослинних олій на фоні прогресуючого зростання цін на мінеральні енергоресурси та зменшення їх природних запасів.

Щодо регіональної структури експорту можна сказати: найбільшу частку в експорті займають країни Азії (47,2%), країни ЄС (25,7%) та африканські країни (13,5%). Серед найпотужніших аграрних холдингів (за обсягом земельного банку в оперативному управлінні) слід виділити: «Укрлендфармінг», NCH, «Кернел Груп», «Миронівський хлібопродукт», «Українські аграрні інвестиції», «Астарта-Київ», «Мрія агрохолдинг», «HarvEast», «Агротон» [39].

Харчова продукція та ринок харчової промисловості безумовно вважається одним із найважливіших джерел надходження, забезпечення, підтримки безпеки держави. Все це пояснюється сутністю даного ринку та типом держави, яка безперечно є одним із лідерів аграрного бізнесу на міжнародній арені. Все це безперечно пов'язано й з специфікою земельних ресурсів країни. При цьому, це все безумовно є взаємопов'язаним та взаємозалежним один від одного [5, с. 24].

Відмітимо також ще одну взаємозалежність. Такою на наш погляд є залежність специфіки експортних товарних операцій на ринку зерно-продуктів із українським ринком зерна та його специфікою розвитку. Відповідь на другу складову залежності, на наш погляд повністю розкриє питання даного пункту. Можна виділити чотири основні агрохолдинги, які входять до найбільших і за обсягом підконтрольних земель, і за об'ємом отриманої виручки, а саме: «Укрлендфармінг», «КернелТрейд», «Миронівський хлібопродукт» та «Нібулон». Більш того, ці компанії є лідерами в окремих сегментах ринку АПК, на яких вони спеціалізуються.

Зернові культури та ринок зерно-продуктів безумовно вважається одним із найважливіших джерел надходження, забезпечення, підтримки безпеки держави. Все це пояснюється сутністю даного ринку та типом держави, яка безперечно є одним із лідерів аграрного бізнесу на міжнародній арені. Все це безперечно пов'язано й з специфікою земельних ресурсів країни. При цьому, це все безумовно є взаємопов'язаним та взаємозалежним один від одного [22, с. 24].

Відмітимо також ще одну взаємозалежність. Такою на наш погляд є залежність специфіки експортних товарних операцій на ринку зерно-продуктів із українським ринком зерна та його специфікою розвитку. Відповідь на другу складову залежності, на наш погляд повністю розкриє питання даного пункту.

Ринок зерна нині перебуває у стадії становлення, тому його суттєві риси відрізняються від тих, які характеризують зернові ринки країн із розвинутою ринковою економікою. До специфічних ознак вітчизняного ринку зерна можна зарахувати такі [22, с. 21]:

- нестабільний рівень попиту та споживання пшениці на регіональному та міжнародному рівнях;
- нерегульований характер постачання зерна від виробників у регіонах;
- відсутність прогнозування передбачуваних обсягів виробленої зернової продукції;
- відсутність прогнозування потреби спеціального транспорту для перевезення продукції на регіональному та міжнародному рівнях;
- велика кількість дрібних товаровиробників на оптовому ринку зерна, і, як наслідок, висока конкуренція між ними та оптово-посередницькими організаціями;
- збалансованість відносин над ринком оптових посередників, покупцями у якому є переробні підприємства міста і оптові споживачі, а продавцями - оптово-посередницькі організації.

- провідними виробниками зерна на вітчизняному зерновому ринку є сільськогосподарські підприємства різних форм власності, частку яких припадає 94% загального обсягу валового збору зерна в Україні. Фермерські господарства випускають 6% зернової продукції.

Підприємства з пайовою власністю (товариства, колективно-часткові господарства, сільськогосподарські кооперативи, акціонерні товариства закритого типу) становлять більшу частину зерно-виробників в Україні. Їх налічується близько 44%. Фермерські господарства ґрунтуються на приватній власності. В даний час кількість фермерських господарств, що виникають, знизилася, у зв'язку зі слабкою фінансовою підтримкою і низькою матеріально-технічною базою. Відбувається також відмова селян від виділених ділянок землі.

В Україні поступово, крок за кроком формується ринок зерна. Перехід із групи країн-імпортерів зерна до країн - його стабільних експортерів для України став хоч і непростим, але досяжним і стратегічно обґрунтованим завданням. За даними Міжнародної ради із зерна Україною у 2017 р. вироблено 114 млн. т зерна. Більшість площ використовується під пшеницю, частка якої становить 59,8% загального валового збору в країні. Ячмінь посідає друге місце -21,1%, овес - 6,6%, жито - 5,2% та кукурудза - 4,2%. Нині понад 60% виробництва світового зерна посідає 10 країн світу, включаючи Україну. Основними виробниками зерна є: США, Китай, Індія, що сумарно виробляють більше 1млрд. т зерна, або понад 48% його світового виробництва, також Аргентина, Австралія, країни ЄС, Казахстан. Частка України на даному ринку не зважаючи на її потенціал є не такою значною, хоч Україна і вважається аграрною країною. Проте для цього їй довелося пережити важкі роки аграрної кризи, наново відродити виробництво зерна, перебудувати господарські та економічні зв'язки [31, с. 75].

2.2 Роль міжнародних організацій у забезпеченості зовнішньоекономічної діяльності підприємств

Варто сказати, що основою сучасної системи світової економіки є національні економіки, які виробляють товари, послуги, продукти інтелектуальної власності, що обмінюють їх в процесі міжнародної торгівлі та споживають кінцевий продукт. Йде постійний процес включення національних виробництв в загальну систему світогосподарських зв'язків. В світі існує велика кількість союзів та організацій, які створюються, як форма економічного співробітництва держав на міжнародному просторі, щоб сприяти розвитку держав, що стали на шлях ринкових трансформацій.

При цьому, найбільш яскравим показником розвитку та діяльності у сфері економіки та товарообміну, на наш погляд є Європейський Союз. Необхідно зазначити, що перш початково ідея об'єднання такого союзу отримала друге дихання після Другої світової війни. Це можна пояснити тим, що:

- народи Європи мали велику потребу в довготривалому розвитку і стабільності території, на якій вони проживають;
- проявлялась необхідність розвитку економічних зв'язків між західноєвропейськими країнами з метою відновлення зруйнованого війною господарства.

З огляду на перспективи, що відкриваються перед країнами при входженні до світових інтеграційних процесів, існують певні переваги, які надає підприємствам здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Серед них найважливішими є [57]:

- збільшення обсягів виробництва і реалізації продукції в наслідок виходу на нові ринки і залучення нових споживачів продукції;
- збільшення конкурентоспроможності продукції, орієнтація на високі стандарти виробництва;

- свобода вибору напрямків і форм реалізації продукції з максимальною прибутковістю;
- вільний вибір ресурсів з опорою на можливості світового ринку;
- можливість залучення до міжнародної кооперації виробництва;
- свобода вибору виробничого партнера по кооперації, що в найбільшій мірі відповідає економічним інтересам підприємства;
- свобода вибору шляхів і можливостей підвищення технологічного рівня виробництва;
- зміцнення експортного потенціалу;
- оволодіння новітніми досягненнями у науково-технічній сфері і в сфері управління;
- можливість вкладення капіталу в перспективні сфери суспільного виробництва за кордоном;
- залучення іноземних інвестицій;
- створення позитивного іміджу підприємства на світовому та на внутрішньому ринках.

Соціально-економічний розвиток України як незалежної держави нерозривно пов'язаний з її входженням до сучасного світового господарства [27]. Процеси переходу до ринкових відносин, формування відкритої економіки і системи вітчизняного ринкового господарства пов'язані з розвитком зовнішньоекономічних зв'язків, адже формування ринкових відносин зумовлює необхідність більш тісних контактів економіки України з економіками країн світу і активне її залучення до процесів міжнародної економічної інтеграції. Стратегічна орієнтація на розширення зовнішньоекономічних зв'язків України, участь в Світовій організації торгівлі (СОТ), наміри щодо створення Зони вільної торгівлі з Європейським Союзом з перспективою набуття членства в ЄС стають чинниками стрімкого зростання обсягів зовнішньоекономічної діяльності підприємств [10]. Таке зростання може проявитися в двох аспектах: по-перше, в подальшому розвитку

зовнішньоекономічної діяльності підприємств, що вже її здійснюють, і по-друге – в зростанні кількості підприємств, які мають наміри щодо виходу на зовнішні ринки. З метою забезпечення сприятливого клімату для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, оптимізації умов для покращення інтернаціонального співробітництва підприємств в Україні створено законодавчо-нормативну базу, що ґрунтується на таких нормативних актах, як закони «Про зовнішньоекономічну діяльність» [19], «Про єдиний митний тариф», «Про режим іноземного інвестування», Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», відповідні статті законів «Про власність», «Про підприємництво», «Про господарчі товариства». Головним нормативним документом, що регламентує здійснення підприємствами зовнішньоекономічної діяльності, є Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», який визначає зовнішньоекономічну діяльність як діяльність суб'єктів господарювання України і іноземних суб'єктів господарювання, побудовану на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [18]. Закон встановлює, що суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні можуть бути фізичні особи, юридичні особи, об'єднання фізичних і юридичних осіб, структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, спільні підприємства, представництва іноземних фірм в Україні, іноземні підприємства.

Українські суб'єкти господарювання можуть бути суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, якщо це передбачено їх установчими документами. Згідно з загальним визначенням, зовнішньоекономічні зв'язки є важливою і невід'ємною сферою господарської діяльності країни, які здійснюються у вигляді міжнародного обміну товарами (роботами, послугами), експорту і імпорту капіталу і майна, пов'язаного зі створенням спільних підприємств. Вони включають також сукупність зовнішньоекономічних операцій підприємств, організацій різних форм власності.

Зовнішньоекономічна діяльність як процес реалізації зовнішньоекономічних зв'язків країни реалізується на двох рівнях: на рівні державних органів управління і на рівні суб'єктів господарювання. Зовнішньоекономічні зв'язки і зовнішньоекономічна діяльність є однією сферою функціонування і державного регулювання. Характер зовнішньоекономічних зв'язків держави визначає стратегію зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Отже, розширення зовнішньоекономічних зв'язків України і здійснення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняними підприємствами в епоху глобалізації та зростаючої міжнародної інтеграції має виняткове значення для розвитку економіки. Для підприємства здійснення зовнішньоекономічної діяльності є новим, більш високим рівнем ведення бізнесу, який потребує відповідного технічного, технологічного, ресурсного, кадрового потенціалу, а також спеціальних знань, розвинених технологій управління, можливостей швидкого реагування на ситуацію тощо.

2.3 Тенденції подальшого розвитку експортної діяльності підприємств харчової промисловості

Глобалізація економічної діяльності є однією з головних тенденцій у розвитку сучасного світу, яка істотно впливає не лише на економічне життя, але й має політичні (внутрішні та міжнародні), соціальні і навіть культурно-цивілізаційні наслідки. Ці наслідки все більше відчують на собі практично всі країни і серед них, звичайно, Україна, яка активно і цілеспрямовано рухається в напрямку інтеграції в міжнародну економіку.

Зовнішньоекономічна діяльність підприємств – це сфера господарської діяльності, пов'язана з міжнародною виробничою й науково-технічною кооперацією, експортом і імпортом продукції, виходом підприємства на зовнішній ринок (рис.3.1).

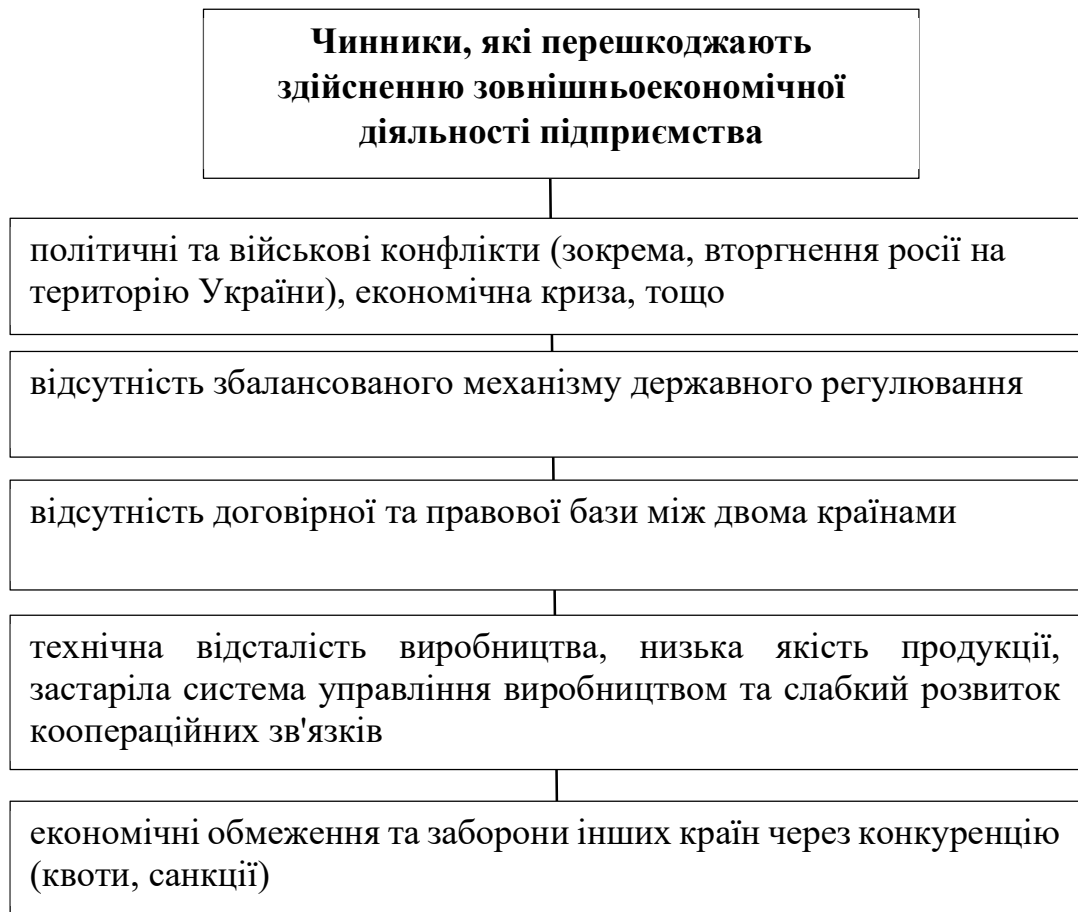

Рис. 3.1 Чинники, які перешкоджають здійсненню зовнішньоекономічної діяльності підприємств

Джерело: розроблено на основі [20]

На розвиток зовнішньоекономічної діяльності впливають такі групи факторів: економічні, політичні, соціокультурні, технологічні. До економічних чинників відносять: темпи зростання економіки, інфляцію, курси валют та інші, рівень безробіття та інші. Політичні – впливають на керівництво компанії, яке має здійснювати свою діяльність, виходячи з прийнятих державою законів. Соціальні фактори впливають на динаміку споживчих переваг, розподіл та структуру

соціальних груп, вікову та гендерну структуру. Технологічні чинники – це науково-технічні тенденції на зовнішньому ринку [12, с. 43].

Ключовою зовнішньою проблемою скорочення обсягів експорту та імпорту для країн, які не поважають норми є запровадження санкцій з боку США та країн Європейського Союзу. Цей фактор може кардинально знизити рівень експортування. У відповідь на санкції країна може накладати ембарго, проте це ще більше погіршує становище експортної діяльності.

Аналіз внутрішніх причин, які гальмують розвиток зовнішньоекономічної діяльності, дозволяє об'єднати їх в одну групу, пов'язану з неефективним державним регулюванням, виділивши серед них специфічні проблеми, притаманні тільки експортним чи імпортним операціям, а також загальні, характерні як для експортерів, так і для імпортерів [44, с. 91]. Так, одна із важливих проблем розвитку експортної діяльності є недосконала структура експорту (орієнтація на сировинні товари), що у майбутньому не дозволить зайняти високу позицію у світовій економіці серед країн, орієнтованих на товари з високою доданою вартістю. Ця проблема прямо відноситься до України – Україна є лідером саме сировини, у більшій мірі сировини агрокомплексу – зернових культур.

Також стримує розвиток експортної діяльності низький рівень державної підтримки підприємств, орієнтованих на експорт, що насамперед обумовлено низькою зацікавленістю органів державної влади у зв'язку з високими цінами на сировинні товари на світовому ринку. Можна побачити, що в Україні до списку найбільших підприємств виходять тривалий період одні і ті ж компанії, а компанія Кернел є монополістом у цій сфері. Тому більшість підприємств у агросфері виходять на самоокупність за рахунок вкладення власних коштів. В результаті це відображається в тому, що:

- державні органи влади не надають достатньої фінансової підтримки експортно-орієнтованим підприємствам;

- спостерігається дисбаланс та відсутність згоди між учасниками української системи підтримки експорту та системою державного адміністрування та регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

- відсутні ефективні цілі та завдання у роботі механізмів та інститутів розвитку експорту та під час проведення імпортерських операцій імпортери зіштовхуються з низкою труднощів, що у процесі підтвердження відповідності товарів як у етапі митного оформлення, і після випуску товарів [31, с. 155].

Серед ключових проблем імпортерів можна виділити [31]:

- неможливість перевірки законності видачі протоколу випробувань для учасника ЗЕД, оскільки єдиний реєстр з протоколів випробувань не подано у відкритому доступі;

- відсутність можливості внесення змін до сертифікату відповідності у разі, наприклад, зміни юридичної адреси компанії, директора, номера телефону, що тягне за собою необхідність проходження процедури підтвердження відповідності наново, а отже, і нові фінансові витрати;

- учасник ЗЕД є заручником процедури підтвердження відповідності, оскільки він не має можливості впливати на перебіг процедури оцінки відповідності, а за фактом митні органи покладають контроль на нього;

- учасник ЗЕД дуже часто повинен обґрунтовувати той факт, що імпортовані товари не потребують обов'язкового підтвердження відповідності. Якщо митна служба визнає, що товар підлягає обов'язковій сертифікації, то учаснику ЗЕД можуть відмовити у випуску товарів або відкрити справу про адміністративне правопорушення;

- наявність ризиків фінансових втрат при ввезенні партії нових зразків продукції для випробувань, оскільки у разі незадовільних результатів дослідження учасник ЗЕД зобов'язаний вивезти її за свій рахунок [6, с. 182].

Серед загальних проблем, що стосуються діяльності як експортерів, і імпортерів, зазначимо [55]:

- високий рівень корупції, що ще більше знижує ефективність державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Так, за даними Міжнародного антикорупційного руху Transparency International, бали України зросли до 33 балів зі 100 можливих. Це на 3 бали більше, ніж у попередньому році, втім, лише на 1 бал більше, ніж у 2018-му. У рейтингу країн світу Україна посіла 117 місце зі 180;

- недосконалість податкових процедур;
- високі витрати на провадження зовнішньоекономічної діяльності, пов'язані з нетарифними заходами регулювання торгівлі;
- монополізація експортно-імпортової діяльності великими компаніями;
- високий рівень регулювання діяльності підприємців.

Окрему увагу варто приділити пандемії та питанню антикризового менеджменту під час глобальних світових криз. Виходячи із ситуації, яка склалася в 2020 році, практика показала, що до сьогоднішнього дня жодна глобальна установа або й в цілому держава попри наявність у штат ряду антикризових спеціалістів не змогла передбачити глобальну кризу, як наслідок більшість були на грані банкрутства, а у випадку держави – дефолту. Це зокрема підтверджується прогнозом світового банку, який зазначив, що зростання валового внутрішнього продукту України у 2021 р. на рівні 3,8%, проте покращив його на наступні два роки. При цьому, за прогнозами організації, ВВП України і у 2022-му, і 2023 році зросте на 3,1%. В свою чергу, ми вбачаємо антикризове управління в умовах пандемії, як управління підприємством, спрямоване на подолання або відвертання кризового стану, що проявляється в неплатоспроможності, банкрутстві, збитковості в умовах адаптації до карантину. Воно має на увазі також прогнозування кризових ситуацій і розробку стратегій їх стримування і випередження, а в умовах самої кризи – нейтралізацію або мінімізацію його наслідків [4, с. 84].

Відмітимо також і те, що правильне використання антикризових заходів та правильне антикризове управління в цілому, можуть сприяти якісному веденню

бізнесу та його розквіту навіть в умовах пандемії. Підтвердженням даного є щогорічна динаміка ВВП країн-основних торгівельних партнерів України, яка демонструє, що вправний менеджмент та робота над плануванням та передбаченням негативних процесів може сприяти розвитку.

Завершуючи ж дослідження, варто відмітити, що станом на сьогоднішній день, найбільш очевидним фактором, що впливає на зовнішньо-економічну ситуацію є повномасштабна війна з російською федерацією. При цьому, варто відмітити, що наслідки будуть відчутними не лише для економіки України, але й для економіки усього світу. Будучи торговим вузлом із виходом до моря, через Україну проходила велика кількість транзиту. Окрім того і сама Україна, розуміючи корисність виходу до моря, велику кількість логістичних маршрутів, проклала саме морським шляхом. Проте, станом на сьогодні це є неможливим, внаслідок тотального блокування руху військовими кораблями РФ українських грузів.

Ще одна проблема виникає і внаслідок заборони на виїзд чоловіків, які фактично становили основу логістичних перевезень вантажів. Не менш плачевною є й ситуація щодо авіа-перевезень. Станом на сьогодні, наслідок війни та небезпеки у небі, авіація не може працювати, а відтак і авіа-вантажі, що становлять велику частку в торгівлі станом на сьогодні не працюють.

Висновки до розділу 2

Отже, виходячи з аналізу Україна являється лідером з експорту зерна та олії. Це пов'язано із високою родючістю ґрунтів в Україні, розвиненістю агро-промисловості, пільговими умовами для відкриття агро-бізнесу, тощо. Харчова продукція та ринок харчової промисловості безумовно вважається одним із найважливіших джерел надходження, забезпечення, підтримки безпеки держави. Все це пояснюється сутністю даного ринку та типом держави, яка безперечно є одним із лідерів аграрного бізнесу на міжнародній арені. Все це безперечно

пов'язано й з специфікою земельних ресурсів країни. При цьому, це все безумовно є взаємопов'язаним та взаємозалежним один від одного. В Україні поступово, крок за кроком формується ринок зерна. Перехід із групи країн-імпортерів зерна до країн - його стабільних експортерів для України став хоч і непростим, але досяжним і стратегічно обґрунтованим завданням. За даними Міжнародної ради із зерна Україною у 2017 р. вироблено 114 млн. т зерна. Більшість площ використовується під пшеницю, частка якої становить 59,8% загального валового збору в країні. Ячмінь посідає друге місце - 21,1%, овес - 6,6%, жито - 5,2% та кукурудза - 4,2%. Нині понад 60% виробництва світового зерна посідає 10 країн світу, включаючи Україну. Основними виробниками зерна є: США, Китай, Індія, що сумарно виробляють більше 1млрд. т зерна, або понад 48% його світового виробництва, також Аргентина, Австралія, країни ЄС, Казахстан. Частка України на даному ринку не зважаючи на її потенціал є не такою значною, хоч Україна і вважається аграрною країною.

Виходячи з сутності зовнішньоекономічної діяльності і складу функцій підприємства при її здійсненні, управління нею на рівні підприємства повинно передбачати вирішення таких важливих завдань, як розробка стратегічних напрямків зовнішньоекономічної діяльності, формування оптимальної структури управління, її координація з іншими видами діяльності підприємства на внутрішньому ринку, облік і контроль ефективності зовнішньоекономічних операцій, інформаційне забезпечення рішень в сфері зовнішньоекономічних відносин з іноземними партнерами.

Харчова промисловість є однією із провідних системоутворюючих галузей української економіки. Вона безпосередньо задіяна в забезпеченні продовольчої безпеки нашої держави, формуванні її міжнародного потенціалу й здатна позитивно впливати на динаміку економічного зростання України.

Подальший розвиток галузі, що є однією з найбільш важливих в економіці України, потребує якісних перетворень, спроможних забезпечити підвищення

конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва та продовольчу безпеку держави.

Одним із суттєвих проблемних аспектів розвитку експортної діяльності є недосконала структура експорту.

ВИСНОВКИ

Отже, в результаті аналізу наукових робіт вітчизняних та зарубіжних дослідників було розглянуто сутність поняття «експортна діяльність підприємств» та визначено, що це тривалий процес, що включає в себе окремі етапи, а саме: підготовка компанії до експорту, адаптація товару до вимог потенційного ринку збуту, безпосереднє здійснення експорту, що несе за собою певні економічні наслідки. Експортна діяльність підприємств має керуватись Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Зовнішньоекономічна діяльність - діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів харчової діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.

Система економічної безпеки включає в себе об'єкти і суб'єкти, інститути та засоби її забезпечення, функціональну визначеність. Отже, система економічної безпеки підприємства є функціонально визначеною сукупністю об'єктів, суб'єктів, інститутів, механізмів та засобів її забезпечення.

Тому в роботі проаналізовано суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Об'єктами економічної безпеки виступають як економічна система загалом, так і її різні складові: кадрова, фінансова, інформаційна, ресурсне забезпечення. Суб'єктами економічної безпеки виступають держава та її інститути (міністерства, відомства, податкові й митні органи, біржі, фонди і страхові компанії), а також підприємства, установи й організації як державного, так і приватного сектора економіки.

Для того, щоб готову продукцію вивезти на ринки за межі України з метою отримання прибутку від виробничої та інших форм господарської діяльності потрібно знати види та порядок здійснення експортних операцій.

Експортна операція — комерційна діяльність, пов'язана з продажем та вивезенням за кордон товарів, робіт, послуг для передачі їх у власність іноземному контрагенту. В умовах зовнішньоекономічної діяльності існують наступні види експортних операцій: експорт товару за наявні грошові кошти; експорт товару в межах державного або комерційного кредиту, або за рахунок відстрочки платежу; експорт товару на умовах консигнаційної угоди; експорт товару на умовах бартерної угоди; експорт товару в рахунок надання допомоги.

Перед здійсненням експортної операції необхідно вирішити питання щодо методу експорту. Під методом експорту розуміють спосіб здійснення експортної операції. У міжнародній торговій практиці застосовуються два методи експорту: прямий експорт - здійснення операції безпосередньо між виробником і споживачем через власну зовнішньоторговельну фірму або відділ зовнішньоекономічних зв'язків; непрямий метод - вихід на зовнішній ринок за допомогою посередників. Більш половини міжнародного товарного обміну здійснюється при сприянні торгових посередників, тобто незалежних від виробників і споживачів товарів торгових фірм, організацій і осіб.

Виходячи з аналізу Україна являється лідером з експорту зерна та олії. Це пов'язано із високою родючістю ґрунтів в Україні, розвиненістю агропромисловості, пільговими умовами для відкриття агро-бізнесу, тощо. Харчова продукція та ринок харчової промисловості безумовно вважається одним із найважливіших джерел надходження, забезпечення, підтримки безпеки держави. Все це пояснюється сутністю даного ринку та типом держави, яка безперечно є одним із лідерів аграрного бізнесу на міжнародній арені. Все це безперечно пов'язано й з специфікою земельних ресурсів країни. При цьому, це все безумовно є взаємопов'язаним та взаємозалежним один від одного. В Україні поступово, крок за кроком формується ринок зерна. Перехід із групи країн-імпортерів зерна до країн - його стабільних експортерів для України став хоч і непростим, але досяжним і стратегічно обґрунтованим завданням. За даними Міжнародної ради із зерна

Україною у 2017 р. вироблено 114 млн. т зерна. Більшість площ використовується під пшеницю, частка якої становить 59,8% загального валового збору в країні. Ячмінь посідає друге місце -21,1%, овес - 6,6%, жито - 5,2% та кукурудза - 4,2%. Нині понад 60% виробництва світового зерна посідає 10 країн світу, включаючи Україну. Основними виробниками зерна є: США, Китай, Індія, що сумарно виробляють більше 1млрд. т зерна, або понад 48% його світового виробництва, також Аргентина, Австралія, країни ЄС, Казахстан. Частка України на даному ринку не зважаючи на її потенціал є не такою значною, хоч Україна і вважається аграрною країною.

«Кернел» – найбільший у світі виробник і експортер соняшникової олії. На частку компанії припадає приблизно 8% світового виробництва соняшникової олії. Свою продукцію «Кернел» поставляє у більш ніж 80 країн світу. Торгові марки компанії: «Щедрий Дар», «Стожар», «Чумак», «Оліо», «Маринадо», «Blanc», «Kernel», «Premi».

З огляду на перспективи, що відкриваються перед країнами при входженні до світових інтеграційних процесів, існують певні переваги, які надає підприємствам здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Серед них найважливішими є: збільшення обсягів виробництва і реалізації продукції в наслідок виходу на нові ринки і залучення нових споживачів продукції; збільшення конкурентоспроможності продукції, орієнтація на високі стандарти виробництва; свобода вибору напрямків і форм реалізації продукції з максимальною прибутковістю; вільний вибір ресурсів з опорою на можливості світового ринку; можливість залучення до міжнародної кооперації виробництва; свобода вибору виробничого партнера по кооперації, що в найбільшій мірі відповідає економічним інтересам підприємства; свобода вибору шляхів і можливостей підвищення технологічного рівня виробництва; зміцнення експортного потенціалу; оволодіння новітніми досягненнями у науково-технічній сфері і в сфері управління; можливість вкладення капіталу в перспективні сфери суспільного виробництва за кордоном;

залучення іноземних інвестицій; створення позитивного іміджу підприємства на світовому та на внутрішньому ринках.

На розвиток зовнішньоекономічної діяльності впливають такі групи факторів: економічні, політичні, соціокультурні, технологічні. До економічних чинників відносять: темпи зростання економіки, інфляцію, курси валют та інші, рівень безробіття та інші.

Із суттєвих проблемних аспектів розвитку експортної діяльності є недосконала структура експорту; низький рівень державної підтримки підприємств, орієнтованих на експорт, що насамперед обумовлено низькою зацікавленістю органів державної влади у зв'язку з високими цінами на сировинні товари на світовому ринку; пандемія, яка склалася в 2020 році; повномасштабна війна з російською федерацією.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний портал «Слово і діло» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/22/infografika/ekonomika/skilky-zernovykh-eksportuye-ukrayina>
2. Аграрний інформаційний портал [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://agravery.com/uk>
3. Асоціація «Укроліяпром» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://latifundist.com/spetsproekt/963-olijni-v-umovah-vijni-posiv-zalishki-pererobka-umovi-zberigannya>
4. Балабан М.П. Оптова торгівля в ринковому середовищі: ефективність функціонування та стратегія розвитку. Монографія / Балабан М.П. - Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2005. - 153 с.
5. Башнянин Г.І. Ефективність капіталізації і лібералізації економічних систем в умовах ринкової транзиції: методологічні проблеми метрологічного аналізу / Г.І. Башнянин, Ю.І. Турянський. - Львів : Вид-во ЛКА, 2008. 480 с.
6. Бланк И. А. Торговый менеджмент / И. А. Бланк. - 3-е изд., стер. К.: Эльга, 2009. 779 с.
7. Бойко Є.О. Шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних переробних підприємств харчової промисловості / Є.О. Бойко, Р.С. Решетнік // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - 2015. - № 1 (29)
8. Бондарев Т.Б. Харчова промисловість: засади правового регулювання в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=nu9tBgAAQBAJ&lpg=PP1&hl=uk&pg=PP1#v=thumbnail&q&f=false>

9. Варналій З. С. Основи підприємництва : навч. посіб. / З. С. Варналій. К. : Знання-Прес, 2002. 239 с.
10. Васюренко В.О. Фінансове регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання: навч.посіб. / В.О. Васюренко – Суми. - 2010. – 20 с
11. Види зовнішньоекономічних операцій [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://uchebniks.net/book/198-oblik-zovnishnoekonomichnoyi-diyalnosti-na-pidpriyemstvaх-ukrayini-navchalnij-posibnik-kadurina-1.html>
12. Виноградська А. М. Комерційне підприємництво: сучасний стан, стратегії розвитку : моногр. / А. М. Виноградська. К.: Центр навч. л-ри, 2004. 807 с.
13. Гуткевич С.О. Методичні рекомендації до виконання випускної кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка» денної форми навчання [Електронний ресурс] / уклад. Гуткевич С.О., Каїра Л.Г. – К.: НУХТ, 2021. – 41 с.
14. Гуткевич С.О. Міжнародний менеджмент: підручник / С.О. Гуткевич, Г.В. Дмитренко, І.Г. Оніщенко, Ю.М. Сафонов; за ред. д. е. н., проф. Гуткевич С.О. – Х.: Вид-во «Діса плюс». – 2014. – 528с.
15. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
16. Дейнеко Л.В. Шляхи та перспективи оновлення потенціалу харчової промисловості України / Л.В. Дейнеко, Е.І.// Економічний вісник університету. - 2013. - Вип. 21(1). - С. 82-89
17. Державне агентство України з інвестицій та розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.in.gov.ua/index>.
18. Динаміка структури експорту-імпорту товарів у 2016 році. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

19. Дурицька Г.В. Економічне регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислового: Навч. посіб. / Г.В. Дурицька ; Інституті регіональних досліджень НАН України. – Львів. - 2007. – 26 с.
20. Експортний потенціал України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://vuzlib.com.ua>
21. Електронний журнал «Ефективна економіка». Сутність та види суб'єктів забезпечення економічної безпеки України. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2802>
22. Ефективне управління торговельним підприємством : монографія / О.М. Ананьєв, О.І. Белей, І.М. Горбан. Львів : Вид-во Львівського університету внутрішніх справ, 2011. - 260 с.
23. Загальні теоретичні основи ефективності зовнішньоекономічної діяльності. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://pidruchniki.com/17910211/ekonomika/efektivnist_zovnishnoekonomichnoyi_diyalnosti
24. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. із змінами, внесеними згідно із Законами N 1792-VIII (1792-19) від 20.12.2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#n125>
25. Законодавче регулювання експортних операцій в Україні [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/zakon_v_sferi_zed/ukr/4876.html
26. Зборовська Ю.Л., Школьний О.О. Механізм реалізації експортного потенціалу підприємств АПК / Ю.Л. Зборовська, О.О. Школьний. - Всеукраїнський науково-виробничий журнал "Інноваційна економіка", № 4 (30), 2012. - С. 19 - 24
27. Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон / Ю.Г. Козак, Н.В. Притула, О.А. Єрмакова. – К. : Центр учбової літератури. - 2016. – 240 с.

28. Імпортери кукурудзи в Україні [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://agropolit.com/spetsproekty/858-eksport-zernovih-z-ukrayini-zapasi-kukurudzi-pshenitsi-sonyashnika--faktor-kitayu>
29. ІНКОТЕРМС-2010 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://incoterms.zed.ua/>
30. Комерційна діяльність: підручник/ за ред. В.В. Апопій ; С.Г. Бабенко ; Я.А. Гончарук; 2-ге вид., перероб., доп. К. - 2008. - 558 с.
31. Комерційна діяльність: підручник / за ред. П. Ю. Балабана. Харків : Світ книг, 2018. - 452 с.
32. Комерційне підприємництво: сучасний стан, стратегії розвитку [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.big-library.com.ua/book/>.
33. Компанія Кернел [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://latifundist.com/kompanii/141-kernel-grupp>
34. Компанія Нібулон [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.nibulon.com/data/pro-kompaniyu/napryamki-diyalnosti/zovnishnoekonomichna-diyalnist.html>
35. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
36. Лишиленко В.І. Регіональна економіка: підручник для студ. вищ.навч. закл./ В.І. Лишиленко / - К.: Центр учбової літератури. - 2009. - 384 с.
37. Мацьків В.В. Теоретичні основи фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання / В.В. Мацьків // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2012. – Вип. 8 (1). – С. 279–290.
38. Метрологія, стандартизація та управління якістю [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://buklib.net/books/36004/>
39. Микитюк М., Косован Х. Роль комерційної роботи в діяльності торговельних підприємств: матеріали Всеукраїнської студентської інтернет-

конференції «Менеджмент та маркетинг як фактори розвитку підприємницької діяльності» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://conf-cv.at.ua/forum/40-236-1>

40. Міненко М.В. Сутність та вили суб'єктів забезпечення економічної безпеки підприємства/ М.В. Міненко // Електронний журнал «Ефективна економіка». - 2014. - Вип. 2 - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2802>

41. Найбільші агрохолдинги України 2014 (демо-версія) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.agrisurvey.com.ua>

42. Носенко В. В. Логістична підтримка продажів продукції агропромислової компанії: наукова стаття / В.В. Носенко – 2021.

43. Облік і фінанси АПК: освітній портал [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/suchasniy-stan-provedennya-eksporno-importnih-operacij-v-ukraini.html>

44. Оптова торгівля в Україні: монографія / за ред. А. А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 208 с.

45. Ортинський В.Л. Економічна безпека підприємства/ В.Л. Ортинський, І.С Керницький, З.Б.Живко, М.І.Керницька – 2011. – Видавництво «Алерта» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/673/1/.pdf>

46. Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws>

47. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua>

48. Охота В.І. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності / В.І. Охота // Конспект лекцій Тернопільського національного економічного університету. – 2013.

49. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-ХІІ.

3, ст. [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text>:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>

50. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text)

51. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text)

52. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 № 1315-VII. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text>

53. Регіональна економіка [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://pidruchniki.com/1763030338753/rps/regionalna_ekonomika

54. Рибаківа Т.О. Зовнішньоекономічна діяльність як об'єкт фінансового регулювання / Т.О. Рибаківа // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/14_2_2017ua/21.pdf

55. Роздрібна торгівля в Україні за рік зросла до понад 800 млрд: області-лідери товарообороту [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://news.finance.ua/>

56. Розпорядження кабінету міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1017-р Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки

57. Семенов Г.А. Економічна ефективність зовнішньоекономічної діяльності акціонерного товариства / Г.А. Семенов . - 2009. - № 4 (18). - С. 54-59.

58. Система економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] -
Режим доступу:
https://pidru4niki.com/1337101851278/ekonomika/sistema_ekonomichnoyi_bezpeki_pidpriyemstva

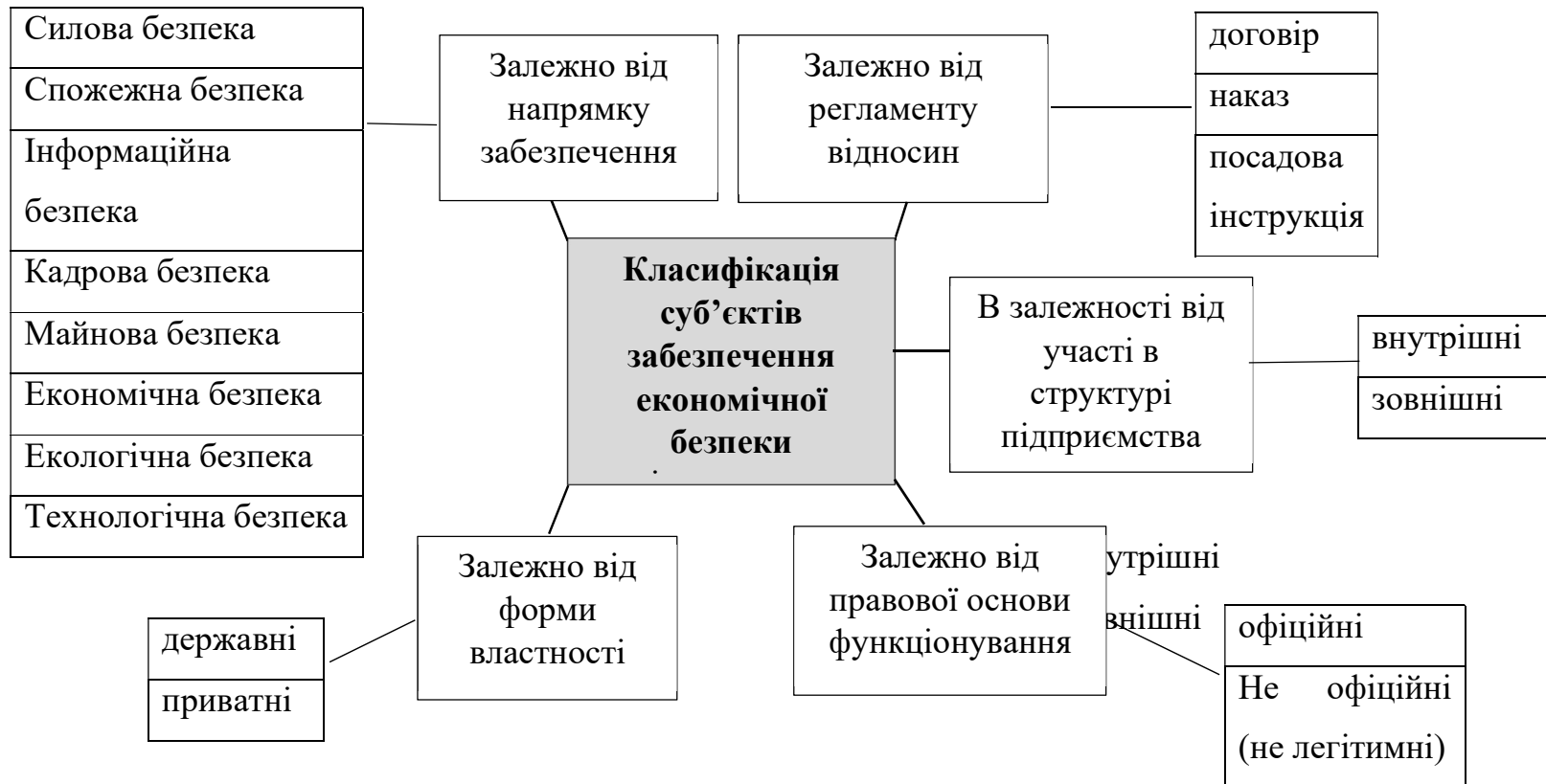
59. Тюріна Н.М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навчальний посібник / Н.М. Тюріна, Н.С. Карвацка. – К.: “Центр учбової літератури”, 2013. – 408 с.

60. Шкурупій О.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства. Навч. посіб. / О.В. Шкурупій, В.В. Гончаренко, І.А. Артеменко та ін.. - К.: Центр учбової літератури. - 2012. - 248 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

КЛАСИФІКАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Джерело: [23]

